

Het lidmaatschap van besturen van drie verschillende studentenverenigingen (Corps, RK, SSR) tussen 1920 en 1960 en de toegang tot de Nederlandse elites tussen 1960 en 1980

1. Inleiding

In het recente debat over de invoering van een bindend advies aan propae-deuse-studenten door de Leidse universiteit merkte de rector magnificus daarvan op dat het behoort uit te maken aan welke universiteit een Nederlandse academicus gestudeerd had. Gelukkig is dit argument niet opgemerkt door buitenlandse correspondenten, want de Leidse rector had in het buitenland een merkwaardige indruk gemaakt. In alle angelsaksische en francophone landen maakt het uiteraard voor de verdere wetenschappelijke of maatschappelijke loopbaan uit waar een academicus gestudeerd heeft. Studeren in Oxford of Cambridge geeft in het Verenigd Koninkrijk een voorsprong boven studeren aan een andere Britse universiteit. Een studie aan een van de universiteiten van de Ivy League maakt voor een loopbaan in de USA echt wat uit. Een studie aan een van de Franse *Grandes Ecoles* geeft een beslissende voorsprong aan de carrière bij zowel de Franse overheid als het bedrijfsleven. Alleen in landen die een universitair stelsel kennen dat voortbouwt op de Duitse traditie (Nederland, Scandinavische landen, Duitsland zelf) zou de opmerking van de Leidse rector begrepen zijn. In die landen kent men nauwelijks geïnstitutionaliseerde elite-universiteiten of instellingen. Natuurlijk bestaan er in die landen wel informele kwaliteitsverschillen tussen de universiteiten, maar deze zijn instabiel en ze kunnen niet door de universiteitsbestuurders geïnstitutionaliseerd worden door de invoering van een selectievere toelating van studenten, hogere salarissen voor de wetenschappelijke staf of betere faciliteiten.

Theorieën over elites en de selectie daarvan hebben een lange geschiedenis in de sociale wetenschappen (Pareto, Michels, Mannheim) en zij vormen vaak het sluitstuk van meer algemene theorieën over sociale ongelijkheid. Het bestaan van elite-universiteiten wordt in deze theorieën over de

selectie van elites vaak voorondersteld (Bourdieu, Halsey, Karabel, Useem). Helaas worden de theorieën van deze Franse of Angelsaksische auteurs ook toegepast op een Duits-georiënteerd universitair stelsel, waarvoor ze juist niet geschikt zijn. Maar door de belangrijke plaats van sociale reproductie door elite-universiteiten in theorieën over sociale ongelijkheid, is het van groot belang de vraag te beantwoorden op welke wijze elites in landen waar geen geïnstitutionaliseerde elite-universiteiten bestaan zich toch via het onderwijs reproduceren.

Een mogelijke functionele equivalent van elite-universiteiten kunnen in Nederland traditionele studentengezelligheidsverenigingen zijn, die ook in Duitsland (*Burschenschaft*) en in Scandinavië (*Studentkår*) voorkomen. Deze studentengezelligheidsverenigingen zijn zowel intern als extern hiërarchisch georganiseerd en ze zijn selectief in hun toelatingsbeleid. Slechts een minderheid van alle studenten is lid van deze traditionele studentengezelligheidsverenigingen en het lidmaatschap duurt in feite vaak levenslang. Gedurende de twintigste eeuw heeft er aan Nederlandse universiteiten een hiërarchie van studentengezelligheidsverenigingen bestaan: het Corps (de oudste en het meest traditioneel, maar godsdienstig neutraal), Unitas (een afscheiding van het Corps, jonger en minder traditioneel), SSR (Societas Studiosorum Reformatorum; orthodox-protestant) en de verenigingen, aangesloten bij de Unie van Katholieke Studenten Verenigingen in Nederland (rooms-katholiek). In deze hiërarchie stond het Corps bovenaan en werd het geïmiteerd door de andere studentengezelligheidsverenigingen. Hagendijk (1980, 151-152) beschrijft de rol van het Corps als volgt:

De Franse revolutie maakte een eind aan de formele uitzonderingspositie van studenten, maar het besef een aparte exclusieve groep te vormen, verdween niet. Integendeel, deels als reactie op de revolutie, deels als een reactie op het politieke, sociaal-economische en culturele klimaat in Nederland, groeide in het begin van de negentiende eeuw het superioriteitsbesef en werd de afstand van studenten tot de rest van de samenleving groter. De vorming der corpora was hiervan de organisatorische uitdrukking. (...) De corpora voelden zich torenhoog verheven boven het grauw en nauw verwant met het Oranjehuis en het Heil van het Vaderland. Door haar organisatievormen, haar 'mores' en haar goede relaties met de oud-leden vormde het corps in alle opzichten een goede voorbereiding op de toetreding tot de maatschappelijke elite. Men oefende zich, zonder dat expliciet te maken, deed er relaties op die in het latere leven van pas konden komen en werd doordrongen van het nodige besef omtrent stand en hiërarchie.

Bos (1997) nuanceert dit beeld voor de negentiende eeuw, maar ontkent niet het belang van studentencorpora voor de elitevorming. Hillege & Fennema (1992, 101-105) zeggen hetzelfde als Hagendijk:

In Nederland, zo wordt algemeen aangenomen hebben de studentencorpora een centrale rol gespeeld bij de productie en reproductie van maatschappelijke elites. (...) De corpora waren algemene verenigingen die tenminste tot 1965 een hegemonale positie innamen in het studentenleven en zelfs in de universitaire wereld als zodanig. (...) Op cultureel terrein speelden de corpora een voortrekkersrol. (...) Maar ook de progressieve Studenten Vakbeweging werd in haar eerste jaren na haar oprichting (1963) tenminste voor een deel gedragen door corpsleden.

Ook tussen de studentencorpora van de verschillende universiteiten bestond een hiërarchie. Hillege & Fennema (1992, 107) omschrijven die standsverschillen tussen corpora als volgt:

Vooraan stonden Leiden en Utrecht, als de corpora met de oudste rechten en de meeste tradities. Dan volgden Amsterdam en Groningen. Van de Hogescholen had het Delftsch Studenten Corps vanzelfsprekend het grootste prestige, op afstand gevolgd door 'de boeren uit Wageningen'. Geheel onderaan de statusladder stonden de corpora van de nieuwe hogescholen en de bijzondere universiteiten: Rotterdam, Nijmegen, het VU-corps en Tilburg.

Deze geïnstitutionaliseerde hiërarchie en selectiviteit van Nederlandse studentengezelligheidsverenigingen maken hen een goede kandidaat voor het functionele equivalent in Nederlands van buitenlandse elite-universiteiten. Sociale reproductie van Nederlandse elites via het universitaire onderwijs zou kunnen plaatsvinden door de selectieve toegang tot studentengezelligheidsverenigingen en met name tot de Corpora van Leiden en Utrecht.

Dit artikel is allereerst een toetsing van het bestaan van een dergelijke hiërarchie tussen studentengezelligheidsverenigingen. Het bestaan van deze hiërarchie wordt hier gemeten aan de verschillen in kans op het bekleden van een elitepositie door leden van deze studentengezelligheidsverenigingen. Indien een dergelijke hiërarchie niet aangetoond zou worden, neemt de waarschijnlijkheid af dat studentengezelligheidsverenigingen een functioneel equivalent zijn van elite-universiteiten. Wij hebben eerder een dergelijke toetsing uitgevoerd met behulp van gegevens over de loopbanen van 1660 bestuursleden van de studentencorpora tussen 1920 en 1960 (Dronkers & Hillege 1995). Wij gingen van deze bestuursleden na of zij lid waren geworden van een economische elite (grootste 80 bedrijven), een politieke elite (ministers en parlementsleden) of een bestuurlijk-ambtelijke elite (hoge ambtenaren en diplomatieke vertegenwoordigers). Bestuurders van studentencorpora uit verschillende universiteitssteden bleken niet te verschillen in hun kans op een elitepositie. Een probleem in deze analyse was dat een controlegroep van studenten buiten de corpora ontbrak, waardoor de toetsing van het bestaan van een hiërarchie van studentengezellig-

heidsverenigingen slechts indirect bleef. In dit artikel herhalen wij de analyse, maar nu voor de bestuurders van de katholieke en orthodox-protestantse studentengezelligheidsverenigingen tezamen met de bestuurders van de studentencorpora. Daardoor kunnen wij het bestaan van een hiërarchie van studentengezelligheidsverenigingen beter meten.

Onderzoek naar verandering in de relatie tussen onderwijs en toegang tot elites is in Nederland zeldzaam, juist voor de twintigste eeuw. Een van de belangrijkste problemen bij dat onderzoek is het ontbreken van een duidelijke controlegroep waarmee diegenen die tot de elite zijn toegetreden vergeleken kunnen worden. Indien een dergelijke controlegroep ontbreekt, en men beperkt zich tot veranderingen in de kenmerken van diegenen die wel tot de elite zijn toegetreden (Van de Berg 1983; Kuiper 1972; Secker 1991), dan kan men gemakkelijk foute beoordelingen van het belang van die veranderingen maken. Een van de manieren om dit probleem op te lossen is het volgen van de loopbanen van een populatie die een grotere kans maakt tot de elite toe te treden. Hillege & Fennema (1992) en Dronkers & Hillege (1995) volgden deze strategie door van alle bestuursleden van de studentencorpora tussen 1920 en 1960 na te gaan of zij lid waren geworden van een economische, politieke of bestuurlijk-ambtelijke elite. Er bestaat een wijdverbreide opvatting dat het belang van traditionele studentengezelligheidsverenigingen reeds in deze periode verminderde. Het aantal niet-leden van studentencorpora gedurende deze periode 1920-1960 groeide gestaag. Deze niet-leden gingen niet alleen naar andere studentengezelligheidsverenigingen, maar vergrootten ook het aandeel studenten dat van geen enkele studentengezelligheidsvereniging lid was (Lammers 1968, 15). Ook zou in de periode na 1945 de macht van de studentencorpora al ondermijnd zijn door de oprichting van faculteitsverenigingen, algemene studenten verenigingen zoals de ASVA en de Nederlandse Studenten Raad (Hagendijk 1980, 83-109). Toch vonden wij (Dronkers & Hillege 1995) dat de kansen van bestuursleden van studentencorpora op een elitepositie tussen 1920 en 1960 niet kleiner waren geworden.

In ons eerdere artikel werden ook hypothesen getoetst, afgeleid uit thesen over de modernisering, verburgerlijking en meritocratisering van de Nederlandse samenleving gedurende de twintigste eeuw. De differentiatie van maatschappelijke functies in de moderne samenleving, zo wil de moderniseringsthese, heeft een nieuwe type elites doen ontstaan, wiens recrutering meer op expertise (aard van de opleiding) is gebaseerd en minder op ascriptieve kenmerken (ouderlijk milieu).

Verburgerlijking betekent een afname van het aandeel van de adel en het patriciaat in de elites ten gunste van de burgerij. De meritocratiseringstheorie stelt dat ascriptieve of aangeboren kenmerken (zoals ouderlijk milieu) in de moderne samenleving aan betekenis inboeten, terwijl verworven kenmerken en kwalificaties belangrijker worden. De opvatting, dat adeldom en patriciaat maatschappelijk irrelevante kenmerken zijn, is wijdverbreid in Nederland, vooral onder de politieke klasse. De behandeling van de nieuwe wet op het adeldom en de discussie over de verwerving van adellijke titels via de vrouwelijke lijn zijn illustraties van deze opvatting. Wij vonden echter dat een adellijke titel van bestuursleden van studenten-corpora tussen 1920 en 1960 een grotere kans op een elitepositie gaf en dat deze kans tussen 1920 en 1960 niet kleiner was geworden.

Een ander aspect van de meritocratisering is dat in de loop van de twintigste eeuw andere studierichtingen (met name technische wetenschappen, economie en sociale wetenschappen) meer maatschappelijk aanzien hebben gekregen dan de traditionele juridische opleidingen omdat deze opkomende opleidingen meer zouden aansluiten bij de eisen van de moderne tijd. Wij vonden echter dat bestuursleden van studentencorpora tussen 1920 en 1960 met een juridische, sociaal-economische of sociaal-wetenschappelijke studie een grotere kans op een elitepositie hadden en dat deze kans tussen 1920 en 1960 niet veranderd was.

De eerdere resultaten zijn in strijd met de gangbare opvattingen over de toenemende meritocratisering en verburgerlijking van de selectie en allocatieprocessen in de Nederlandse samenleving gedurende de twintigste eeuw. Dergelijke processen zijn door Dronkers & Ultee (1995) voor de gehele Nederlandse samenleving in de twintigste eeuw duidelijk gedocumenteerd, maar blijkbaar gelden deze processen niet of minder van de toegang tot de Nederlandse elites. Dronkers, Schijf & Van Wolput (1996) komen in een analyse van de kansen tot toetreden tot de politiek-bestuurlijke elite door studenten die tussen 1815 en 1935 studeerden tot een vergelijkbare conclusie met betrekking tot een uitzonderingspositie voor de elite: wat geldt voor de totale Nederlandse samenleving, geldt niet voor de toegang tot de Nederlandse politieke elites. Ook zij vonden een onveranderd grotere kans van adellijke studenten op eliteposities voor de gehele periode tussen 1815 en 1935, wat ook duidelijk in strijd is met de geldende opvattingen over meritocratisering en verburgerlijking.

Gezien de ernst van deze tegenstrijdigheden herhalen wij in dit artikel onze analyse uit 1995 nogmaals, maar nu met de bestuurders van de katholieke en orthodox-protestantse studentengezelligheidsverenigingen te zamen met de reeds eerder geanalyseerde bestuurders van de studentencorpora, allen uit de periode 1920-1960. Ook in deze analyse beperken wij ons tot

de elite 1960-1980. Het grotere aantal bestuurders en de grotere diversiteit in studentengezelligheidsverenigingen in deze replicatie vergroten de kans dat er significante veranderingen gevonden worden.

2. Hypothesen

Uit overwegingen, verwant aan die in de vorige paragraaf, leidden wij in 1995 een aantal hypothesen af. Deze zullen hier opnieuw in een aangepaste vorm worden getoetst. Voor een toelichting op deze hypothesen verwijzen wij naar Dronkers & Hillege (1995). De hypothesen luiden:

1. Tussen de bestuursleden van de studentengezelligheidsverenigingen van de verschillende universiteiten bestaan significante verschillen in hun mate van toegang tot eliteposities. De hieruit voortvloeiende ordening van universiteiten verschilt niet voor de verschillende typen eliteposities en voor de verschillende verenigingen. Bestuursleden van studentencorpora hebben een grotere kans toe te treden tot de elite dan bestuursleden van SSR of de katholieke studentengezelligheidsverenigingen. Deze verschillen tussen universiteiten en studentengezelligheidsverenigingen zijn kleiner voor de jongere generaties bestuursleden in vergelijking met de oudere generaties bestuursleden.

2. Bestuursleden met een adellijke titel hebben een grotere kans op het bekleden van een elitepositie dan bestuursleden zonder adellijke titel. Dit verschil in kans is kleiner bij de jongere generatie bestuursleden dan bij de oudere generaties.

3. Bestuursleden uit het patriciaat hebben een grotere kans op het bekleden van een elitepositie dan bestuursleden die niet uit het patriciaat afkomstig zijn. Dit verschil in kans is kleiner bij de jongere generatie bestuursleden dan bij de oudere generaties.

4. Studierichtingen verschillen in de mate waarin zij toegang geven tot de verschillende typen eliteposities. Een rechtenstudie geeft een grotere kans op toegang tot eliteposities dan andere studierichtingen. Deze voorgrond is kleiner voor jongere generaties bestuursleden dan voor oudere generaties. Tegelijkertijd neemt de kans op een elitepositie met een economiestudie of met een sociaal-wetenschappelijke studie toe bij jongere generaties bestuursleden.

5. Het voorzitterschap van het bestuur van een studentengezelligheidsvereniging geeft een grotere kans op toegang tot een elitepositie dan andere bestuursfuncties. Ook hierbij bestaan significante verschillen in toegang tot eliteposities tussen voorzitters van de verschillende studentengezelligheidsverenigingen, overeenkomstig de ordening uit de eerste hypothese. Deze

grotere kans op toegang tot eliteposities van voorzitters in vergelijking met andere bestuursleden is kleiner voor jongere generaties bestuursleden dan voor oudere generaties.

6. Bestuursleden uit de jongere generaties hebben minder kans op een elitepositie dan bestuursleden uit de oudere generaties.

3. Data en Methoden

In dit artikel toetsen wij deze zes hypothesen over de kans op het bezetten van een positie in de Nederlandse elites van de periode 1960 tot 1980 voor alle 3775 leden van de besturen van studentencorpora, SSR-afdelingen en katholieke studentengezelligheidsverenigingen tussen 1920 en 1960. De volgende onafhankelijke variabelen van deze bestuursleden worden in de analyses gebruikt:

- . universitaire instelling¹ (omgezet in negen dichotome variabelen, waarbij Leiden de referentiecategorie is);
- . beginjaar van bestuurslidmaatschap (1920 tot 1960);
- . voorzitterschap van bestuur² (dichotome variabele);
- . studierichting³ (omgezet in vier dichotome variabelen: sociale wetenschappen, economie, rechten en letteren; beta studierichtingen vormen de referentiecategorie);
- . adellijke titel⁴ (dichotome variabele, vastgesteld op basis van het *Nederlands Adelboek*; burgerlijke afkomst is referentiecategorie);
- . patriciaat (dichotome variabele, vastgesteld op basis van het *Nederlands Patriciaat*; burgerlijke afkomst is referentiecategorie);
- . studentengezelligheidsvereniging (drie dichotome variabelen: corpora, SSR en katholieke studentengezelligheidsvereniging met de eerstgenoemde als referentiecategorie).

Vier afhankelijke variabelen gebruiken wij (alle dichotoom):

- . een elitepositie. Deze afhankelijke variabele is de optelsom van het bekleden van enige elitepositie in of het bedrijfsleven of de politiek of de overheid of het koninklijk hof of een belangrijk adviesorgaan van de regering (o.a. Raad van State) of het bestuur van een universiteit (curatoren, college van bestuur, *rectores magnifici*) in de periode 1960-1980. Deze vierde afhankelijke variabele is dus ruimer dan de optelsom van de eerste drie afhankelijke variabelen, omdat de eliteposities aan het hof, in de adviesorganen of in de besturen van universiteiten hierbij ook worden meegeteld. Deze afhankelijke variabele wordt in alle analyses gebruikt,

behalve die van tabel 3. Daarin worden de drie onderstaande, meer toegevoegde indicatoren van eliteposities gebruikt.

- . een elitepositie in het bedrijfsleven (leden van raden van bestuur en de raden van commissarissen van de grootste tachtig Nederlandse industriële bedrijven en financiële instellingen in de periode 1960-1980, ontleend aan Stokman, Ziegler & Scott 1985);
- . een elitepositie in de politiek (leden van de kabinetten en van de Staten-Generaal in de periode 1960-1980);
- . een elitepositie bij de overheid (hoofden van directies, directeuren- of secretarissen-generaal van een departement, ambassadeurs en de Nederlandse vertegenwoordigers bij de grote internationale organisaties in de periode 1960-1980);

Omdat de beperkte periode (1960-1980) waarin een elitepositie bezet moet zijn de resultaten kan verstoren, is een onafhankelijke variabele *kans* geconstrueerd die gevolgen van die beperking kan opvangen (voor redenen en constructie zie appendix I van Dronkers & Hillege 1995).

De hypothesen worden getoetst met logistische regressie, in verband met het dichotome karakter van de afhankelijke variabelen en de mogelijke veranderingen in de randtotalen bij de verschillende variabelen. In logistische regressie wordt de effecten van de onafhankelijke variabelen op de kans op een bepaald verschijnsel berekend, min of meer overeenkomstig de meer bekende multivariate regressie-analyse (zie voor het belang en wijze van het gebruik van logistische regressie in deze analyses, appendix II van Dronkers & Hillege 1995). In de betrokken tabellen wordt steeds de factor weergegeven waarmee de kans op het bezetten van een elitepositie kleiner of groter wordt door de verandering met één eenheid van de onafhankelijke variabele. Indien deze factor kleiner is dan 1.0, neemt de kans op een elitepositie in die mate af. Indien deze factor groter is dan 1.0, neemt de kans op een elitepositie in die mate toe.

4. Resultaten

In tabel 1 zijn per onafhankelijke variabele en per studentengezelligheidsvereniging de percentages bestuursleden weergegeven die een elitepositie verworven hebben.

Niet in alle universiteitssteden komen alle drie studentengezelligheidsverenigingen voor: in Nijmegen, Tilburg en aan de Vrije Universiteit komen alleen corpora voor. Gezien de katholieke signatuur van beide universiteiten waren daar tussen 1920 en 1960 geen protestantse verenigingen;

Tabel 1 De percentages bestuursleden van de studentencorpora, de SSR-afdelingen en de katholieke studentengezelligheidsverenigingen die een elitepositie bezet hebben (tussen haakjes absolute aantallen waarover de percentages berekend zijn)

	corpora		SSR		katholiek	
Voorzitters	22.7	(304)	7.1	(210)	4.5	(266)
Andere leden	9.7	(1356)	2.5	(708)	2.7	(931)
Adel	31.8	(110)	0.0	(1)	33.3	(9)
Patriciaat	14.1	(370)	2.3	(43)	6.8	(44)
Burgers	9.5	(1180)	3.7	(874)	2.5	(1144)
Leiden	26.0	(177)	2.5	(163)	2.8	(215)
Utrecht	19.3	(187)	1.9	(158)	1.3	(155)
Groningen	4.9	(162)	1.5	(130)	.8	(129)
Amsterdam	9.6	(178)	5.2	(134)	4.8	(209)
Delft	13.7	(182)	2.0	(148)	4.0	(198)
Wageningen	4.5	(157)	6.4	(78)	3.8	(131)
Rotterdam	10.2	(157)	8.4	(107)	3.1	(160)
Nijmegen	12.8	(164)	-	-	-	-
Vrije Univ.	7.1	(182)	-	-	-	-
Tilburg	9.6	(114)	-	-	-	-
Alfa	7.2	(153)	1.4	(74)	4.2	(24)
Beta	6.6	(519)	2.7	(590)	3.3	(547)
Economie	10.6	(320)	9.0	(122)	2.9	(171)
Rechten	21.7	(515)	6.1	(49)	7.9	(101)
Sociale wet.	8.3	(24)	2.6	(38)	0.0	(15)
1920-1929	11.1	(388)	2.9	(207)	6.0	(298)
1930-1939	16.1	(460)	4.0	(274)	2.0	(302)
1940-1949	11.9	(320)	4.9	(183)	3.0	(231)
1950-1960	9.1	(482)	2.8	(254)	1.6	(366)
totaal	12.0	(1660)	3.6	(918)	3.1	(1197)

afzonderlijke katholieke verenigingen waren er ook niet nodig. De corpora aan beide universiteiten hadden immers al een katholieke signatuur en waren dan ook aangesloten bij de Unie van Katholieke Studentengezelligheidsverenigingen, net als de katholieke studentengezelligheidsverenigingen uit de overige universiteitssteden. Deze twee katholieke corpora waren bovendien niet aangesloten bij de neutrale Algemene Senaten Vergadering. Het corps aan de Vrije Universiteit had een vergelijkbare positie: het was niet neutraal maar protestant. Door de protestantse signatuur van de Vrije Universiteit waren bij die universiteit geen katholieke verenigingen. Andere

protestantse studentengezelligheidsverenigingen kwamen aan de Vrije Universiteit tot het midden van de jaren vijftig nog niet voor: SSR richtte zich op protestantse studenten aan neutrale universiteiten. Het VU-corps was echter bij geen enkele landelijke organisatie van studentengezelligheidsverenigingen aangesloten. De studentencorpora en de katholieke studentengezelligheidsverenigingen waren ongemengde verenigingen: er bestonden toen nog aparte gezelligheidsverenigingen voor vrouwelijke studenten, zowel neutrale als katholieke. In deze studie hebben wij alleen de besturen van de mannelijke studentengezelligheidsverenigingen geanalyseerd: gezien de eenzijdige samenstelling van de Nederlandse elite tussen 1960 en 1980 een voor de hand liggende beperking. Maar SSR was echter van het begin af een gemengde studentengezelligheidsvereniging met zowel vrouwelijke als mannelijke (bestuurs)leden. Bij de SSR hebben wij toch alle bestuursleden in de analyse betrokken, omdat het geslacht van de bestuursleden niet altijd duidelijk is. Gegeven het verschil in kansen op eliteposities tussen mannen en vrouwen betekent dit, dat in deze analyse de kansen van SSR bestuursleden automatisch lager moeten liggen. Vanaf 1942 tot 1945 waren studentengezelligheidsverenigingen door de Duitse bezetter verboden, waardoor het absolute aantal bestuurders in die periode lager is.

Tabel 1 laat allereerst duidelijk zien dat de drie studentengezelligheidsverenigingen verschillen in de percentages bestuursleden die een elitepositie bekleden. Bestuursleden van de studentencorpora hebben 12% kans tegen ruim 3% kans bij bestuursleden van de beide andere verenigingen. Indien wij de kansen per categorie bekijken, behouden bestuursleden uit de corpora bijna steeds hun voorsprong op de bestuursleden van de andere studentengezelligheidsverenigingen. Maar tabel 1 maakt ook duidelijk dat deze voorsprong van de bestuurders van de studentencorpora tot schijnverbanden herleid zou kunnen worden. In de corpora komen aanzienlijk meer bestuursleden voor die van adel zijn of uit het patriciaat voortkomen (29% bij corpora tegen 0,4% bij de beide andere verenigingen samen). Ook volgen bestuurders van de studentencorpora vaker een rechtenstudie (31% bij corpora tegen 7% bij de beide andere verenigingen samen). Tabel 1 laat tevens zien dat bestuurdersleden die van adel zijn of die uit het patriciaat voortkomen een grotere kans op een elitepositie hebben dan burgerlijke bestuursleden. Hetzelfde geldt voor bestuursleden die een economie- of een rechtenstudie volgen. Het is derhalve misleidend de zes hypothesen aan de hand van tabel 1 te toetsen. Dat kan alleen in een multi-variate analyse zoals logistische regressie, waarin met deze verbanden rekening wordt gehouden. Iets soortgelijks geldt voor de verschillen tussen de bestuurders uit de verschillende universiteitssteden. Leidse en Utrechtse bestuursleden hebben een grotere kans op het bekleden van een elitepositie, maar zij zijn

ook vaker van adel of komen uit het patriciaat voort en volgen ook vaker een rechtenstudie. Tenslotte suggereert tabel 1 dat er geen grote verschillen bestaan tussen de bestuursleden die in verschillende jaren met hun bestuurslidmaatschap begonnen, maar ook hier kunnen schijnverbanden het beeld vertroebelen.

In tabel 2 zijn de uitkomsten van drie logistische regressievergelijkingen weergegeven. Deze vergelijkingen zijn volgens een vaste procedure opgesteld. In de eerste stap worden alle onafhankelijke variabelen in de vergelijking opgenomen. Vervolgens worden in de tweede stap alle insignificante onafhankelijke variabelen verwijderd. Daarna worden in de derde stap alle significante interactie-variabelen stapsgewijs aan de vergelijking toegevoegd. Het gaat daarbij om: de interactie-variabelen tussen 'Jaar' enerzijds en voorzitterschap, adel, patriciaat, universiteit, studierichting en studentengezelligheidsvereniging anderzijds; de interactie-variabelen tussen adel enerzijds en voorzitterschap, universiteit, studierichting en corpora⁵ anderzijds; de interactie-variabelen tussen patriciaat enerzijds en voorzitterschap, universiteit, studierichting en studentengezelligheidsvereniging anderzijds; de interactie-variabelen tussen voorzitterschap enerzijds en universiteit, studierichting en studentengezelligheidsvereniging anderzijds; de interactie-variabelen tussen studentengezelligheidsvereniging enerzijds en studierichting anderzijds en tenslotte de interactie-variabelen tussen corpora enerzijds en universiteit⁶ anderzijds. In tabel 2 worden alleen de significante parameters getoond van de laatste stap uit deze procedure. Onafhankelijke variabelen en interactie-variabelen die geen significante parameters hebben zijn niet in de tabel opgenomen. Maar door de toevoeging van de interactie-variabelen in de derde stap is het mogelijk dat onafhankelijke variabelen die in de tweede stap significant waren, insignificant zijn geworden. In tabel 2 worden deze insignificant geworden onafhankelijke variabelen toch getoond, waardoor de lezer(es) een indruk krijgt welke onafhankelijke variabelen oorspronkelijk significant waren. De parameters van tabel 2 geven dus de effecten gecontroleerd voor alle in de analyse betrokken onafhankelijke variabelen.

De eerste kolom van tabel 2 heeft betrekking op de totale populatie van 3775 bestuursleden.

De kansen op een elitepositie van bestuursleden van SSR en de katholieke studentengezelligheidsverenigingen zijn ongeveer gelijk maar aanzienlijk lager dan die van de bestuurders van de corpora: zij hebben maar 4% van de kansen van de bestuurders van de corpora. Hieruit blijkt dat de corpora inderdaad de bijzondere toegangspoort zijn tot de eliteposities in Neder-

Tabel 2 De effecten van jaar, studentengezelligheidsvereniging, voorzitterschap, adel, patriciaat, universiteit, studierichting en hun interactie-variabelen op de kans op het bekleden van een elitepositie voor drie populaties.

	totale populatie	1930< <1950	alleen universiteiten
Hoofdeffecten			
Kans	.99**	-	-
Jaar	.99*	-	-
Corps (ref. categorie)			
SSR	.04***	.01**	.03***
Katholieke studenten	.04***	.01**	.01***
Voorzitters	2.48***	1.80***	2.57***
Burgerij (ref. categorie)			
Adel	6.95**	61.69**	19.62***
Patriciaat	-	-	-
Leiden (ref. categorie)			
Utrecht	-	-	-
Groningen	.43**	.39*	.68
Amsterdam	-	-	-
Delft	1.16	3.31***	n.v.t.
Wageningen	-	7.80***	n.v.t.
Rotterdam	-	-	n.v.t.
Nijmegen	-	.44**	-
Vrije Univ.	.56*	.23***	-
Tilburg	-	-	n.v.t.
Beta (ref. categorie)			
Alfa	-	4.18***	-
Economie	1.08	2.33**	2.24*
Rechten	.65	8.42***	2.79***
Sociale wet.	-	-	-
Interactie-effecten			
Corps*Leiden	1.74**	-	2.38***
Corps*Utrecht	-	-	1.84**
Corps*Amsterdam	-	-	.37**
Corps*Delft	2.95**	-	n.v.t.
Corps*Wageningen	-	.21**	n.v.t.
Corps*Adel	.14**	.03**	.12**
Corps*Beta	.41***	-	.26**
SSR*Economie	3.32***	6.17***	-
Adel*Rechten	3.16**	-	-
Patriciaat*Katholiek	-	-	4.49**
Voorzitter*Sociaal	-	4.07**	-
Amsterdam*Jaar	-	-	1.03***

*** $p < .01$; ** $.01 < p < .05$; * $.05 < p < .10$

land. De interactie-effecten corps*Leiden en corps*Delft laten zien dat het Leidse corps binnen de corpora inderdaad een bijzondere positie inneemt: een bestuursfunctie bij deze Leidse vereniging biedt de beste kansen op een elitepositie: bijna twee keer (1.74) zo groot als die van andere corpora. De insignificante effecten van de universiteitssteden wijzen erop dat niet de Leidse universiteit een goede toegangspoort is, maar dat alleen het Leidse corps die grotere kans biedt. Met andere woorden: de bestuurders van SSR-Leiden en Augustinus hebben geen betere toegang tot eliteposities dan de bestuurders van de SSR-afdelingen en katholieke verenigingen in de andere steden. Het interactie-effect corps*Delft laat zien dat een bestuursfunctie bij het Delftse corps ook een grotere kans geeft op een elitepositie. Maar deze voorsprong wordt geneutraliseerd door een ander interactie-effect corps*beta. Corpsbestuursleden die een beta-studie volgen een mindere kans op een elitepositie dan corpsbestuursleden die een andere studie volgen. Omdat alle Delftse bestuurders per definitie een beta-studie volgen, betekent dit dat het interactie-effect corps*Delft wordt geneutraliseerd door het interactie-effect corps*beta. Met andere woorden: bestuurders van het Delftse corps hebben, ondanks hun beta-studie, ongeveer dezelfde kansen op een elitepositie als de bestuurders van niet-Leidse corpora voorzover die laatsten geen beta-studie volgden.

Voorzitters hebben een twee keer en een half zo grote kans op een elitepositie als hun medebestuurders. Interessant is dat dit voor alle voorzitters geldt, ongeacht de studentengezelligheidsvereniging, de studierichting of maatschappelijke achtergrond, omdat significante interactie-effecten tussen voorzitterschap en andere onafhankelijke variabelen ontbreken.

Adellijke afkomst vergroot de kans op een elitepositie ongeveer zeven keer in vergelijking met een niet-adellijke afkomst. Een significante interactie-effect van adel*Jaar is niet gevonden, wat betekent dat de adellijke voorsprong voor bestuurders uit 1920 even groot is als voor bestuurders uit 1960. Interessant is het interactie-effect corps*adel, dat aangeeft dat adellijke corpsbestuursleden slechts 14% van de kansen hebben van adellijke bestuursleden van de SSR of de katholieke studentengezelligheidsvereniging. Dit verschijnsel zou verklaard kunnen worden met het klassieke 'frog-pond' verschijnsel⁷: het is beter een grote kikker in een kleine vijver te zijn dan een kleine kikker in een grote vijver. Het grotere aantal adellijke bestuursleden in de op zichzelf meer kans biedende corpora (een relatief minder opvallende kikker in een grotere vijver) geeft door de sterkere concurrentie hun minder kansen dan het kleinere aantal adellijke bestuursleden in de minder kans biedende overige studentengezelligheidsverenigingen (een relatief meer opvallende kikker in een kleinere vijver). Vanuit de kansen op een elitepositie is de keuze voor een van de corpora

door een adellijke student een combinatie van voor- en nadelen: de corpora bieden meer kansen (grotere vijver) maar zijn adellijke titel valt daar minder op (kleinere kikker).

Studierichting geeft op zichzelf geen grotere kans op een elitepositie als men rekening houdt met interactie-effecten. De grotere kansen die een rechtenstudie of een economie-studie lijken te bieden kunnen verklaard worden door de grotere kansen van de combinaties van adellijke afkomst met een rechtenstudie of van een SSR-lidmaatschap met economische studie. De kracht van de combinatie adel en rechtenstudie bij het verwerven van een elitepositie is klassiek; onze analyse laat zien dat deze ook in modernere tijden niet heeft ingeboet. De combinatie SSR-lidmaatschap met een economische studie is wellicht voor sommigen verrassend, maar ook hier gaat het om een klassiek-sociologische combinatie: een economische oriëntatie en een calvinistische achtergrond.⁸

De universiteit waaraan bestuursleden studeerden vergroot of verkleint meestal niet hun kansen op een elitepositie. De enige significante uitzondering op deze regel zijn de bestuurders aan de Rijksuniversiteit van Groningen: hun kansen zijn meer dan de helft kleiner dan die van andere universiteitssteden. Waarschijnlijk is dit terug te voeren op de excentrische ligging van Groningen ten opzichte van het machtscentrum van het Koninkrijk der Nederlanden: de Randstad.

Het effect van het jaar waarin de bestuurder zijn functie aanvaardde is, na controle voor de andere onafhankelijke variabelen, niet meer significant. Dit betekent dat de kans van een bestuurder uit 1920 op een elitepositie niet significant afwijkt van die van een bestuurder uit 1960. Ook valt op dat geen enkel significant interactie-effect gevonden is met 'Jaar' als een component. De gevonden significante effecten van corpora, voorzitterschap, adellijke afkomst, etc. zijn in de loop van veertig jaar onveranderd.

De eerste kolom van tabel 2 geeft ook een significant effect van de variabele Kans, speciaal geconstrueerd om de mogelijke verstorende effecten van de beperkte periode (1960-1980), waarin een elitepositie bezet moet zijn, op te vangen. Die verstorende effecten treden inderdaad op, wat blijkt uit de significante negatieve parameter. Teneinde na te gaan of de gevolgen van deze verstorende effecten voldoende opgevangen zijn door de variabele Kans hebben wij de analyse herhaald voor diegenen die tussen 1930 en 1950 bestuurders waren (N=1669). Bij deze bestuurders kan er geen verstarend effect van de beperkte waarneming periode zijn. De uitkomst van deze analyse vindt men in de tweede kolom van tabel 2.

Overeenkomstig onze verwachting is het effect van de variabele Kans niet meer significant, wat er op wijst dat deze variabele inderdaad de

verstorende effecten van de beperkte waarnemingsperiode opvangt. Ook in deze analyse, die niet verstoord kan zijn door de beperkte waarnemingsperiode, vinden wij geen significante effecten van de variabele 'Jaar' of een interactie-effect met 'Jaar' als een van de componenten. Dit vergroot ons vertrouwen in de geldigheid van de uitkomsten, weergegeven in de eerste kolom van tabel 2 en de uitkomsten van tabel 3.

Uiteraard verandert deze beperking van de groep geanalyseerde bestuurders sommige uitkomsten. De hoogte van sommige parameters verandert door deze beperking (economie, rechten, Delft, Nijmegen, Vrije Universiteit), maar de harde kern van uitkomsten uit de eerste kolom van tabel 2 wordt door deze beperking niet aangetast. Bestuurders van studentencorpora hebben een grotere kans op een elitepositie dan bestuurders van andere studentengezelligheidsverenigingen; voorzitters hebben een grotere kans dan andere bestuursleden; er is geen duidelijke hiërarchie tussen bestuurders van verschillende universiteiten; adellijke bestuursleden hebben een grotere kans dan niet-adellijke bestuursleden; deze kansenstructuur is gedurende de betrokken periode niet veranderd. Op grond hiervan menen wij dat de resultaten uit de eerste kolom van tabel 2 en de uitkomsten van tabel 3 niet vertekend zijn door de beperkte waarnemingsperiode, en dat de variabele Kans zijn taak goed vervult.

Een ander verstarend effect kan zijn dat bij vier instellingen de studierichting niet kan variëren: Delftse en Wageningse bestuurders volgen allemaal een beta-studie, terwijl Rotterdamse en Tilburgse bestuurders allemaal economie studeren.⁹ Deze verstoring kan leiden tot foutieve schattingen van de effecten van universiteit en studierichting. Teneinde de mogelijke gevolgen hiervan na te gaan hebben wij de analyse herhaald voor alleen die bestuurders, die aan een universiteit studeerden, en waarbij de studierichting dus kon variëren (N=2343). Het resultaat vindt men in de derde kolom van tabel 2. Het verschil tussen de uitkomsten met de gehele populatie (eerste kolom) en de universitaire populatie (derde kolom) is niet groot. De effecten van de variabelen Kans, 'Jaar', en Groningen en de interactie-effecten SSR**economie* en Adel**rechten* zijn niet meer significant, terwijl de variabelen *rechten* en de interactie-termen *corps*Utrecht*, *corps*Amsterdam*, *Patriciaat*katholiek* en *Amsterdam*Jaar* significant worden. Maar opnieuw wordt de harde kern van de uitkomsten uit de eerste kolom van tabel 2 niet aangetast. Op grond van deze uitkomsten menen wij dat de resultaten uit de eerste kolom van tabel 2 en de uitkomsten van tabel 3 niet vertekend zijn door het gedeeltelijk samenvallen van studierichting en instelling.

Tabel 2 geeft de uitkomsten voor alle eliteposities gezamenlijk, tabel 3 geeft de uitkomsten voor de kansen op het bekleden van posities in verschillende elites: in het bedrijfsleven, in de politiek en bij de overheid. Het aantal bestuurders in de drie vergelijkingen is uiteraard het zelfde, namelijk 3775 bestuursleden. Honderdachtendertig bestuurders bekleden een elitepositie in het bedrijfsleven, vierenzestig in de politiek en negenenvijftig bij de overheid. De analyseprocedure is dezelfde als die bij tabel 2.

Tabel 3 De effecten van jaar, studentenvereniging, voorzitterschap, adel, patriciaat, universiteit, studierichting en hun interactie-variabelen op de kans op het bekleden van een elitepositie in het bedrijfsleven, de politiek of overheid.

	bedrijfs leven	poli- tiek	over- heid
Hoofdeffecten			
Kans	-	-	-
Jaar	-	-	-
Corps (ref. categorie)			
SSR	.03***	-	-
Katholieke studenten	.06***	-	.27**
Voorzitters	2.10***	3.92***	2.02**
Burgerij (ref. categorie)			
Adel	-	-	6.67***
Patriciaat	-	-	-
Leiden (ref. categorie)			
Utrecht	-	-	.50
Groningen	.25***	-	-
Amsterdam	-	-	-
Delft	4.25***	-	.40
Wageningen	.33	-	8.19***
Rotterdam	-	.30**	-
Nijmegen	.20***	3.10***	-
Vrije Univ.	.26**	-	-
Tilburg	.37	-	-
Beta (ref. categorie)			
Alfa	-	-	-
Economie	.60	8.18***	-
Rechten	1.68	5.18***	1.86*
Sociale wet.	-	-	-
Interactie-effecten			
Corps*Beta	.24***	-	.03***
SSR*Economie	28.31***	-	-
Adel*Alfa	.13*	-	-
Katholiek*Alfa	-	-	20.80***
Patriciaat*Corps	-	-	2.05***
jaar*VUA	-	1.02**	-

*** $p < .01$; ** $.01 < p < .05$; * $.05 < p < .10$

De eerste kolom van tabel 3 laat zien dat de bestuurders van de corpora in vergelijking met bestuurders van de SSR of de katholieke studentengezelligheidsverenigingen vooral een grotere kans hebben op een elitepositie in het Nederlandse *bedrijfsleven*. Hun kansen op een elitepositie in de politiek of bij de overheid verschillen daarentegen niet significant van die van SSR-bestuurders (kolom 2 en 3). De kleinere kansen van Groningse bestuurders op een elitepositie beperkt zich tot die in het bedrijfsleven: het gaat dus mogelijk vooral om de excentrische positie van Groningen ten opzichte van het economische zwaartepunt binnen het Koninkrijk der Nederlanden. Delftse bestuurders hebben een voorsprong bij het verwerven van een elitepositie in het bedrijfsleven op bestuurders uit andere universiteitssteden, een voorsprong die echter bij Delftse corpsbestuurders kleiner is. Bestuurders uit Nijmegen en de Vrije Universiteit hebben een kleinere kans op een elitepositie in het bedrijfsleven, maar daarentegen een grotere kans op een elitepositie in de politiek (kolom 2). De emancipatie van katholieken en orthodox-protestanten heeft zich blijkbaar in eerste instantie via de politiek voltrokken. De combinatie van SSR-bestuurder met economie geeft vooral grotere kansen in het bedrijfsleven. Opvallend is dat adellijke afkomst geen rol speelt voor de kans op een elitepositie in het bedrijfsleven, dat is alleen voor een elitepositie bij de overheid het geval. De combinatie adellijke herkomst met een alfa-studie geeft echter kleinere kansen. Ook is opvallend dat het jaar waarin de betrokkenen bestuurder waren geen enkel significant effect heeft, wat betekent dat de mechanismen die de toegang tot de economische elites beïnvloeden voor de onderzochte generaties bestuurders niet zijn veranderd.

De kansen op een elitepositie in de *politiek* hangt nauwelijks af van een studentengezelligheidsvereniging (kolom 2 van tabel 3). Alleen bestuurders aan de beide confessionele universiteiten hebben een grotere kans (gekregen) op een elitepositie in de politiek, wat gezien de overheersende positie van de christen-democratische partijen in de Nederlandse politiek gedurende het grootste deel van de twintigste eeuw niet merkwaardig is. Rotterdamse bestuurders komen minder snel in een politieke elitepositie terecht, maar deze achterstand wordt in vergelijking met bestuurders uit andere steden gecompenseerd door hun economie-studie. Een economische of juridische studie geeft een acht- resp. vijfvoudig grotere kans op een politieke elitepositie dan een andere universitaire studie. Ook is opvallend dat het jaar waarin de betrokkenen bestuurder waren geen enkel significant effect heeft, wat betekent dat de mechanismen die de toegang tot de politieke elites beïnvloeden voor de onderzochte generaties bestuurders niet zijn veranderd.

Bestuurders van een katholieke studentengezelligheidsvereniging hebben een kleinere kans op een elitepositie bij de *overheid* dan bestuursleden van de corpora of de SSR (kolom 3 van tabel 3). Deze achterstand wordt echter gecompenseerd voor die katholieke bestuurders die een alfa-studierichting volgden: hun kans op een elitepositie bij de overheid is ruim 20-maal zo groot als die van alle andere bestuurders. Een mogelijke verklaring van dit grote effect van een alfa-studierichting bij katholieken zou gezocht kunnen worden in het katholiek VWO in Nederland, dat een nauwe band met de priesteropleiding had, en waardoor een alfa-studierichting in het katholiek VWO een grotere aantrekkelijkheid had dan een beta-studierichting. Corpsbestuurders die een beta-studierichting volgen hebben echter een kleinere kans dan de andere corpsbestuurders en dan de beta-bestuurders uit de andere verenigingen. Adellijke bestuurders hebben een grotere kans op een elitepositie bij de overheid, evenals corpsbestuurders afkomstig uit het patriciaat. Bestuurders uit Wageningen hebben ook een grotere kans op een elitepositie bij de overheid, mogelijk als een gevolg van het 'Groene Front'. Opnieuw heeft het jaar waarin de betrokkenen bestuurder waren geen enkel significant effect op de kansen op een elitepositie bij de overheid.

Tenslotte is het interessant op te merken dat het voorzitterschap van een studentengezelligheidsvereniging de enige variabele is, die een significant effect heeft op alle drie de typen eliteposities, ongeacht of het gaat om een corps, een SSR-afdeling of een katholieke studentengezelligheidsvereniging. Dit belang van een voorzitterschap verschilt niet tussen generaties bestuurders.

5. Conclusies en discussie

Wat betekenen nu de uitkomsten, weergegeven in de vorige paragraaf, voor de hypothesen? Gedeeltelijk moeten zij verworpen, gedeeltelijk kunnen zij aanvaard worden. Hieronder vatten wij de uitkomsten per hypothese samen.

1. Er bestaan inderdaad significante verschillen in de mate van toegang tot eliteposities tussen bestuursleden van studentengezelligheidsverenigingen. Bestuursleden van de corpora hebben een grotere kans om toe te treden tot de elite dan bestuursleden van de SSR of de katholieke studentengezelligheidsverenigingen. Dit verschil is echter alleen significant bij eliteposities in het bedrijfsleven, hoewel er enige interessante uitzonderingen op deze regel zijn (corpsbestuurders met een beta-opleiding; SSR-bestuurders met een economie-opleiding). Bestuurders uit bepaalde univer-

siteiten hebben geen systematisch grotere kansen op eliteposities dan bestuurders uit andere universiteiten. De verschillen in kansen op eliteposities tussen bestuurders van studentengezelligheidsverenigingen zijn niet kleiner voor jongere generaties bestuurders dan voor oudere generaties.

2. Bestuursleden met een adellijke titel hebben inderdaad een grotere kans op een elitepositie dan andere bestuursleden, met name bij de overheid. Dit verschil in kans is niet kleiner bij jongere generaties bestuursleden dan bij oudere generaties.

3. Bestuursleden uit het patriciaat hebben over het algemeen geen grotere kans op het bekleden van een elitepositie dan adellijke of burgerlijke bestuursleden.

4. Een rechten- en een economie-studie geven grotere kansen op een elitepositie, maar deze effecten zijn afhankelijk van context en elite-type. Een sociaal-wetenschappelijke studie geeft geen grotere of kleinere kans dan een beta- of een alfa-studie. Deze verschillen in kansen zijn bij oudere en bij jongere generaties bestuurders gelijk.

5. Het voorzitterschap van een studentengezelligheidsvereniging geeft een grotere kans op een elitepositie dan andere bestuursfuncties. Dit verschil niet tussen studentengezelligheidsverenigingen. De kans van voorzitters op een elitepositie is even groot voor oudere als voor jongere generaties bestuurders.

6. Bestuursleden uit jongere generaties bestuursleden hebben evenveel kans op een elitepositie als bestuursleden uit oudere generaties.

Deze uitkomsten bevestigen in grote lijnen de resultaten van onze eerdere studie (Dronkers & Hillege 1995). De toevoeging van de 2115 bestuursleden van de SSR en de katholieke studentengezelligheidsverenigingen verandert wat betreft weinig aan de eerdere conclusies. Alleen de dominante positie van de studentencorpora in vergelijking tot de beide andere studentengezelligheidsverenigingen blijkt uit de huidige studie duidelijker. Met name voor eliteposities in het bedrijfsleven is het studentencorps de beste toegangspoort. De toegang tot eliteposities in politiek en overheid wordt minder gedomineerd door de studentencorpora. Mogelijk is de recrutering voor eliteposities in de Nederlandse politiek of de overheid reeds eerder of verder gemoderniseerd en vermeritocratieerd dan in het Nederlandse bedrijfsleven. Maar men kan ook argumenteren dat eliteposities in de Nederlandse politiek of overheid minder machtig en belangrijk zijn dan eliteposities in het Nederlands bedrijfsleven (de president-directeur van Philips is machtiger en belangrijker dan de Nederlandse minister-president). Indien dit juist is, hoeft de minder dominante positie van studentencorpora voor eliteposities bij overheid en politiek niet te wijzen op een latere of minder

vergevoerde modernisering en meritocratisering in het bedrijfsleven, maar op een hiërarchie van elites, waarbij die in het bedrijfsleven aan de top staat. Het feit dat de toevoeging van 2115 bestuursleden de eerdere conclusies niet wezenlijk verandert, geeft aan hoe robuust die eerdere uitkomsten zijn: ondanks de grotere statistische kracht kunnen er geen andere conclusies getrokken worden. Ook de globale overeenkomst in uitkomsten van tabel 2, waarin verschillende selecties van populaties worden geanalyseerd, onderstreept de robuustheid van de hier gepresenteerde resultaten.

De uitkomsten van dit artikel zijn een empirische steun voor de these van de studentengezelligheidsvereniging als de Nederlandse functionele equivalent voor elite-universiteiten. Bestuursleden bij geen enkele afzonderlijke universiteit hebben systematisch grotere kansen op een elitepositie. De hogere kansen van Delftse bestuursleden beperken zich vooral tot eliteposities in het bedrijfsleven, die van Wageningse bestuursleden tot die bij de overheid en die van Nijmeegse bestuurders tot eliteposities in de politiek. Er is dus geen steun voor het bestaan van een algemene hiërarchie tussen Nederlandse universiteiten wat betreft de kansen op toegang tot eliteposities. Ook geven onze uitkomsten geen empirische steun voor de veronderstelling dat de vier oudste universiteiten (Leiden, Utrecht, Groningen, Amsterdam) betere kansen bieden dan de jongere universiteiten en hogescholen. Zelfs de veronderstelling dat Leidse bestuurders meer kansen hebben dan die aan andere instellingen vindt in onze uitkomsten geen steun. Veel belangrijker voor de kansen op een elitepositie dan de keuze voor een bepaalde universiteit is de keuze voor het studentencorps en het verwerven van het voorzitterschap van een studentengezelligheidsvereniging.

De these van de studentengezelligheidsvereniging als Nederlandse functionele equivalent voor elite-universiteiten moet op twee manieren genuanceerd worden. De eerste nuancering is dat niet elke studentengezelligheidsvereniging een functionele equivalent voor een elite-universiteit vormt. Met name het studentencorps is die functionele equivalent; SSR en de katholieke studentengezelligheidsverenigingen zijn dat in veel geringere mate. Uit verder onderzoek zal moeten blijken in hoeverre SSR en de katholieke verenigingen toch nog gedeeltelijk een rol als functioneel equivalent vervullen.¹⁰ De tweede nuancering is dat het voorzitterschap, ongeacht de aard van de studentengezelligheidsvereniging, ook een functioneel equivalent voor elite-universiteiten kan vormen. De keuze voor de juiste studentengezelligheidsvereniging is dus blijkbaar niet de enige weg omhoog.

Ondanks deze nuanceringen menen wij dat wij voorlopig hebben aangetoond dat geen enkele Nederlandse universiteit zich kan vergelijken met Oxford, Cambridge of een universiteit van de Ivy League wat betreft haar

bijzondere rol bij de selectie en vorming van elites in Nederland, maar dat daarentegen studentencorpora het functionele equivalent vormen van zulke elite-universiteiten.

De uitkomsten van dit artikel zijn een steun voor de verontrustende gedachte dat ook empirisch gefundeerde thesen over modernisering, verburgerlijking en meritocratisering van de Nederlandse samenleving niet geldig zijn voor de recrutering van Nederlandse elites. Het verontrustende zit hem nog niet eens in de grotere kans die adellijke bestuursleden hebben op een elitepositie, hoewel dit resultaat dwars ingaat tegen de opvatting van de Nederlandse politieke klasse dat adeldom maatschappelijk een irrelevant kenmerk is geworden (zie de behandeling van de nieuwe wet op het adeldom en de recente discussie over de verwerving van adellijke titels via de vrouwelijke lijn). Veel verontrustender is dat de grotere kansen van adellijke bestuursleden op een elitepositie niet significant verschillen tussen bestuursleden uit 1920 en uit 1960. Verontrustender is ook dat de kansen van bestuursleden uit 1920 op een elitepositie niet significant verschillen van de kansen van bestuursleden uit 1960, ondanks de grote veranderingen gedurende de periode van 1920 tot 1980 in de Nederlandse samenleving en universiteiten. Meer in het algemeen suggereren onze uitkomsten dat er in deze periode überhaupt weinig is veranderd in de mechanismen van elite-recrutering via studentengezelligheidsverenigingen. Eerder (Dronkers & Hillege 1995, 56-58) schetsen wij een mogelijke verklaring van het ongeldig-zijn van empirisch gefundeerde thesen over modernisering, verburgerlijking en meritocratisering van de Nederlandse samenleving voor de recrutering van Nederlandse elites. Deze verklaring luidt dat de groei van het aantal eliteposities en van het aantal studenten van burgerlijke afkomst of studenten die geen lid van een studentengezelligheidsvereniging waren, nog niet betekent dat de klassieke selectie- en allocatiecriteria gewijzigd zijn. Sociaal en cultureel kapitaal (hier geïndiceerd met adellijke afkomst of lidmaatschap van studentengezelligheidsvereniging) kunnen ondanks die groei dezelfde rol bij het verwerven van een elitepositie blijven spelen. De hier gepresenteerde resultaten zijn alleen in strijd met die formuleringen van verburgerlijkings- en moderniseringsthesen die geen onderscheid maken tussen veranderingen in selectie- en allocatiecriteria en veranderingen in de aantallen beschikbare eliteposities en gegadigden (analoog aan het onderscheid tussen circulatie-mobiliteit versus structurele mobiliteit).¹¹ Op overeenkomstige wijze kunnen de resultaten van Dronkers, Schijf & Wolput (1996) geïnterpreteerd worden. De onveranderde positie van de Nederlandse adel verklaren we uit het karakter van die adel: bestuursadel in plaats van militaire of plattelandsadel (Dronkers & Hillege 1995, 57).

Bestuursadel kan zich door de aard van zijn financieel, cultureel en sociaal kapitaal beter aanpassen aan veranderende maatschappelijke omstandigheden dan militaire of plattelandsadel. Franse, Britse of Duitse adel verschilt in dit opzicht in belangrijke mate van Nederlandse adel, waardoor het onjuist is buitenlandse onderzoeksresultaten over de positie van de adel op Nederland toe te passen.

Empirisch gefundeerde thesen over modernisering, verburgerlijking en meritocratisering van de Nederlandse samenleving lijken dus niet automatisch geldig voor de recrutering van Nederlandse elites, omdat het onderscheid tussen onveranderde criteria en sterk veranderde aanbod- en vraagverhoudingen belangrijker is dan in het brede maatschappelijke midden en omdat Nederlandse adel verschilt van de buitenlandse.

Noten

* Correspondentie richten aan J. Dronkers, SCO/Kohnstamm Instituut, Universiteit van Amsterdam, Wibautstraat 4, 1091 GM Amsterdam.

E-mail: jaapd@sco.educ.uva.nl.

1. Over de studentenverenigingen van de hogescholen van Eindhoven en Twente zijn gezien hun jeugd geen data verzameld.

2. De overige bestuursfuncties (vice-voorzitter, secretaris, penningmeester) verschilden te sterk tussen de studenten-gezelligheidsverenigingen om hen verantwoord te kunnen rubriceren.

3. Bestuursleden waarvan de studierichting onbekend is, zijn dus op alle vier dichotome variabelen negatief gescoord.

4. Wij hebben geen verder onderscheid aangebracht in de aard (ridder, jonkheer, baron, etc.) of de ouderdom van de adellijke titels in verband met de kleine aantallen.

5. Voor de SSR en de katholieke studentenverenigingen werd deze interactievariabele met adel niet gebruikt gezien het kleine aantal adellijke bestuursleden in de SSR en de katholieke studentenver-

enigingen.

6. Maar deze interactie-variabele werd alleen berekend voor die universiteiten waar meerdere studentenverenigingen voorkwamen.

7. In het onderzoek naar effecten van schoolkenmerken is dit een klassiek probleem. De enkele goed presterende leerling in een gemiddeld slecht presterende klas valt sneller op en krijgt meer kansen dan een even goed presterende leerling in een gemiddeld goed presterende klas (Guldemon, 1994).

8. Voorbeelden van deze bijzondere combinatie zijn J. Pronk en J. den Uijl (politiek) en P. Bouw (bedrijfsleven).

9. Dat gold alvast voor de periode 1920-1960.

10. Gegeven dit onderscheid tussen uitkomsten over mobiliteit voor de gehele Nederlandse samenleving en mobiliteit van de Nederlandse elites is verder onderzoek naar de reproductie van elites via het onderwijs hard nodig. Het huidige wetenschappelijk klimaat in Nederland maakt een grootschalig onderzoek daarnaar onwaarschijnlijk, omdat er geen

traditie bestaat van wetenschappelijk onderzoek naar de bovenkant van de Nederlandse samenleving. De politieke klasse, die hoe langer hoe meer via de inrichting van de onderzoeksfinanciering de prioriteiten in het wetenschappelijke onderzoek bepaalt, zal bovendien een dergelijk grootschalig onderzoek als maatschappelijk irrelevant beschouwen. Daarom zal dit onderzoek op een kleinere schaal moeten worden voorgezet.

Een eerste voortzetting is de toevoeging van bestuurders van studentenorganisaties uit de periode tussen 1920 en 1960 die niet direct verbonden zijn met de studentengezelligheidsverenigingen. Wij denken hier aan de bestuurders van de studie- en faculteitsverenigingen. Hoewel in deze periode meestal leden van studentengezelligheidsverenigingen ook bestuursleden van studie- en faculteitsverenigingen waren, vormden deze studie- en faculteitsverenigingen meestal toch een alternatief netwerk, dat los stond van de gevestigde studentengezelligheidsverenigingen. Indien studentengezelligheidsverenigingen het Nederlandse functionele equivalent van elite-universiteiten zijn, moeten de kansen van bestuursleden van studie- en faculteitsverenigingen op een elitepositie significant kleiner zijn dan die van bestuursleden van de SSR, de katholieke studentengezel-

ligheidsverenigingen en de studenten-corpora.

Een tweede voortzetting is de uitbreiding van de periode na 1960. De bestuurders na 1960 zouden aan het huidige bestand moeten worden toegevoegd. Het lastigste probleem daarbij zal zijn een opvolger voor de lijst van Stokman, Ziegler & Scott (1985) van de grootste Nederlandse bedrijven en instellingen te vinden. Een dergelijke lijst is nodig omdat de uitbreiding van de dataverzameling met bestuurders na 1960 impliceert dat de periode waarin de bestuurders een elitepositie kunnen verwerven ook uitgebreid moet worden tot na 1980. Deze toevoeging is vooral nodig om nogmaals na te gaan of en in hoeverre de selectie- en allocatiecriteria in de meeste recente periode wel veranderd zouden zijn. Juist over die veranderingen bestaan zelfgenoegzame verwachtingen bij de Nederlandse politieke klasse, die nodig empirisch getoetst moeten worden op hun houdbaarheid.

11. Nu aan het eind van de twintigste eeuw de groei van het aantal (hooggekwalificeerde) arbeidsplaatsen stukt, ervaart het groeiende aantal academisch gevormde en gepromoveerde arbeidsmarktbetreders het belang van het onderscheid tussen circulatiemobiliteit en structurele mobiliteit aan de lijve.

Literatuur

- Berg, J. T. J. van den. 1983. *De toegang tot het Binnenhof. De maatschappelijke herkomst van de Tweede-Kamerleden tussen 1849 en 1970*. Weesp: Van Holkema & Warendorf.
- Bos, D. J., 1997. "De Loga wordt apart gezet". Theologanten in de negentiende-eeuwse studentensamenleving.' *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift* 23, 665-708.
- Dronkers, J. & S. Hillege, 1995. 'De besturen van studentencorpora en de toegang tot de Nederlandse elites.' *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift* 21:37-64.
- Dronkers, J., H. Schijf & B. van Wolput. 1996. *De Nederlandse universiteiten als toegangspoort tot de Nederlandse politiek-bestuurlijke elites tussen 1815 en 1960*.

- Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut. Paper voor de sessie 'Onderwijs en ongelijkheid' op de 7de Sociaal-wetenschappelijke Studiedagen, 11 en 12 april 1996 te Amsterdam. Verschijnt in 1997 in *Netherlands' Journal of Social Sciences*.
- Dronkers, J. & W.C. Ultee. 1995. *Verschuivende ongelijkheid in Nederland: Sociale gelaagdheid en mobiliteit*. Assen: Van Gorcum.
- Guldemond, H. 1994. *Van de kikker en de vijver. Groepseffecten op individuele leerprestaties*. Leuven/Apeldoorn: Garant.
- Hagendijk, R. 1980. *Het studentenleven. Opkomst en verval van de traditionele studentenkultuur*. Amsterdam: SUA.
- Hillege, S. & M. Fennema, 1992. 'Studentencorpora en elitevorming'. *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift* 19, 96-117.
- Kuiper, D. T. 1972. *De Voormannen. Een sociaal-wetenschappelijke studie over ideologie, konflikt en kerngroepvorming binnen de gereformeerde wereld in Nederland tussen 1820 en 1930*. Meppel/Kampen: Boom/Kok.
- Lammers, C. J. 1968. *Studentenvakbeweging en universitaire democratie*. Amsterdam: Noord-Hollandsche Uitgevers Maatschappij.
- Secker, W. P. 1991. *Ministers in beeld. De sociale en functionele herkomst van de Nederlandse ministers (1848-1990)*. Leiden: DSWO press.
- Stokman, F. N., R. Ziegler & J. Scott. 1985. *Networks of Corporate Power. A Comparative Analysis of Ten Countries*. Cambridge: Polity Press.
-
-